

Bogusław Kochaniewicz¹

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska
Wydział Teologiczny

Demonologia w *Sermones* św. Piotra Chryzologa

Wstęp

Święty Piotr, biskup Rawenny (380–450), nazwany przez potomnych Złotosłowym (*Chryzologus*), jest autorem 183 kazań w języku łacińskim, opublikowanych współcześnie w edycji *Corpus Christianorum*². To ostatnie wydanie krytyczne stało się podstawą do przekładów na języki nowożytne³. Niektóre z homilii Złotosłowego kaznodziei zostały przetłumaczone na język polski⁴.

¹ Prof. dr hab. Bogusław Kochaniewicz — dominikanin, pracownik Wydziału Teologicznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Więcej informacji: www.teologia.amu.edu.pl.

² Petrus Chrysologus, *Sancti Petri Chrysologi Collectio sermonum a Felice Episcopo parata, sermonibus extravagantibus adiectis*, ed. A. Olivar [w:] *Corpus Christianorum. Series Latina*, vol. XXIV, XXIVA, XXIVB, Tournholt 1975, 1981, 1982.

³ San Pietro Crisologo, *Sermoni*, ed. A. Olivar, G. Banterle, R. Benericetti, G. Biffi, G. Scime, C. Truzzi (= *Opere di San Pietro Crisologo. Scrittori dell'Area Sant'ambrosiana*), vol. I–III, Biblioteca Ambrosiana–Citta Nuova Editrice, Milano–Roma 1996–1997; Pére Crisolég, *Sermons*, ed. A. Olivar, J. Fabregas, I. Baque (= *Escriptors Cristians*), vol. I–IV (sermons 1–124); Barcelona 1985, 1987, 1990, 1994.

⁴ Św. Piotra Chryzologa homilia o poście czterdziestodniowym, tłum. T. Karyłowski, „Wiara i Życie” 5 (1925), s. 88–90; Piotr Chryzolog, *Homilia na Objawienie Pańskie*, tłum. W. Kania [w:] *Źródło wody żywej*, (Głos Tradycji 8), Tarnów 1983, s. 8–13; tenże, *Homilia na VIII niedzielę po Zielonych Świątkach*, tłum. S.K., „Homiletyka” 16 (1913) 30, s. 334–339; tenże, *Homilia na III niedzielę po Zielonych Świątkach*, tłum. S.K., „Homiletyka” 16 (1913) 30, s. 254–256; tenże, *Homilia na Zmartwychwstanie Pańskie*, tłum. W. Kania [w:] *Źródło wody żywej*, (Głos Tradycji 8), Tarnów 1983, s. 24–29; tenże, *Homilia o Apostolskim Symbolu wiary* (VII), tłum. W. Kania [w:] *Źródło wody żywej*, (Głos Tradycji 8), Tarnów 1983, s. 30–40; tenże, *Homilia o bogaczu i Łazarzu*, tłum. J.R., „Homiletyka” 4 (1901) 6, s. 206–210; tenże, *Homilia o uciszeniu burzy na morzu*, tłum. W. Kania [w:] *Źródło wody żywej*, (Głos Tradycji 8), Tarnów 1983, s. 13–17; tenże, *Katecheza o Modlitwie Pańskiej*, tłum. W. Kania [w:] *Źródło wody żywej*, (Głos Tradycji 8), Tarnów 1983, s. 18–23; tenże, *Homilia o Narodzeniu Chrystusa, o świętym Józefie oblubieńcu i o Maryi Oblubienicy*, tłum. W. Kania [w:] *Ojcowie Kościoła łacińscy. Teksty o Matce Bożej*, t. 2, red. S.C. Napiórkowski, Niepokalanów 1981, s. 145–148; tenże, *Homilia z okazji konsekracji biskupiej*, tłum. W. Kania [w:] *Źródło wody żywej*, (Głos Tradycji 8), Tarnów 1983, s. 29–30; tenże, *Mowa I o Mod-*

Edycja dzieł biskupa Rawenny spowodowała wzrost zainteresowania jego nauką, co przełożyło się na opracowanie wielu zagadnień dotyczących licznych aspektów jego nauczania. Obok studiów z zakresu egzegezy biblijnej⁵, liturgiki⁶, chrystologii⁷, mariologii⁸, teologii pastoralnej⁹ ukazano również naukę o aniołach biskupa Piotra¹⁰. Artykuł ograniczał się do ukazania i scharakteryzowania roli w historii zbawienia, pomijając świadomie demonologię, dlatego celem niniejszego opracowania jest przybliżenie nauki o złych duchach obecnej w kazaniach św. Piotra Chryzologa.

Demonologia Ojców Kościoła jest tematem wciąż niewystarczająco opracowanym¹¹, a nauka biskupa Rawenny o upadłych aniołach nie doczekała się do tej

litwie Pańskiej, tłum. M. Starowieyski, „W drodze” 11 (1984), s. 101–103; tenże, *Na Zwiastowanie Najświętszej Maryi Panny homilie 1–4*, tłum. W. Kania [w:] *Ojcowie Kościoła łacińscy. Teksty o Matce Bożej*, t. 2, red. S.C. Napiórkowski, Niepokalanów 1981, s. 129–142; tenże, *Nauka na IV niedzielę Adwentu o kazaniu pokutnym Jana Chrzciciela*, „Homiletyka” 16 (1913) 31, s. 289–293; tenże, *Nauka na ostatnią niedzielę po Zielonych Świątach o śmierci i ciała zmartwychwstaniu*, „Homiletyka” 16 (1913) 31, s. 195–199; tenże, *O Symbolu kazania 1–7*, tłum. W. Gładyszewski [w:] *Symbol Apostolski w nauczaniu Ojców Kościoła*. Kraków 2010, s. 126–177; tenże, *O Wcieleniu Chrystusa*, tłum. W. Kania [w:] *Ojcowie Kościoła łacińscy. Teksty o Matce Bożej*, t. 2, red. S.C. Napiórkowski, Niepokalanów 1981, s. 143–144.

⁵ G. Scime, *L'esegesi di san Pietro Crisologo*, Dissertatio ad Lauream Univ. Lateranense, Roma 1992.

⁶ F. Sottocornola, *L'anno liturgico nei sermoni di Pietro Crisologo. Ricerca storico-critica sulla liturgia di Ravenna antica*, Cesena 1973.

⁷ R. Benericetti, *La cristologia di s. Pier Crisologo*, Dissertatio ad Doctoratum in Facultate Pontificiae Universitatis Gregorianae. Typis Pontificiae Universitatis Gregorianae, Roma 1995.

⁸ B. Kochaniewicz, *La Vergine Maria nei sermoni di san Pietro Crisologo*, Roma 1998.

⁹ D. Kasprzak, *Duszpasterze V wieku. Studium porównawcze myśli pasterskiej św. Piotra Chryzologa i Salwiana z Marsylii*, Kraków 2008; E. Paganotto, *L'apporto dei sermoni di san Pier Crisologo alla storia della cura pastorale di Ravenna nel secolo V*, Dissertatio ad Lauream. Pontificia Universitas Gregoriana. Facultas Historiae Ecclesiasticae, Roma 1969; S.M. Paczkowski, *Dobry Pasterz i jego owce w przepowiadaniu Piotra Chryzologa*, „Quaestiones Selectae” 13 (2006), s. 117–139.

¹⁰ B. Kochaniewicz, *Rola aniołów w historii zbawienia w ujęciu św. Piotra Chryzologa*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 24 (2017), s. 115–126.

¹¹ Należy podkreślić cenny i godny uwagi artykuł ks. Krzysztofa Witko, który prezentuje główne publikacje obcojęzyczne poświęcone tej tematyce oraz ukazuje najważniejsze aspekty podkreślane w nauce o złych duchach Ojców Kościoła. Zob. K. Witko, *Demonologia w nauce Ojców Kościoła: ogólny zarys stanu badań problematyki i jej główne kierunki* [w:] *Demonologia w nauce Ojców Kościoła*, red. H. Pietras, ŻMT 17, Kraków 2000, s. 9–22. Ponadto Zob. E. Ferguson, *Demonology of the Early Christian World*, New York 1984; A. Nocoń, *Władza złych duchów nad człowiekiem według Jana Kasjana*, „Vox Patrum” 33 (2013) 59, s. 197–208; J.B. Russel, *Satan. The Early Christian Tradition*, New York 1981; M. Terka, *Opętanie i egzorcyzmy w apologetyce wczesnochrześcijańskiej II i III wieku*, „Vox Patrum” 33 (2013) 59, s. 87–111; L. Misiarczyk, *Egzorcyzmy w Kościele starożytnym od I do III wieku*, Warszawa 2015; J. Pałucki, *Doświadczenie kuszenia Jezusa na pustyni szkołą chrześcijańskiego doskonalenia na podstawie komentarza św. Ambrożego do Ewangelii według św. Łukasza*, „Vox Patrum” 33 (2013) 59, s. 179–196; A. Nola, *Il diavolo*.

pory analizy. Należy ufać, że niniejsze studium będzie przyczynkiem ubogacającym jeden z aspektów doktryny autorów chrześcijańskiego antyku.

Aniolowie i ich upadek

Upadek aniołów

Refleksja o naturze złych duchów pojawia się już w pismach pierwszych świadków chrześcijańskiej Tradycji. Autorzy ci twierdzą, że zostały one stworzone przez Boga jako byty dobre. Upadek i degradacja były konsekwencją sprzeciwienia się ich wolnej woli Bogu¹². Tertulian, na przykład, stwierdza, „tym, kim się stał, jest dzięki Bogu, czyli aniołem i będzie własnością Tego, który go stworzył, tym zaś, kim się stał, czyli diabłem, nie stał się przez Boga”¹³. Podobną opinię wyrazili również: św. Ambroży, św. Atanazy, św. Bazyli Wielki, św. Grzegorz z Nazjanzu, św. Jan Chryzostom¹⁴.

Powyższe stanowisko pozwalało przeciwstawić się tendencjom dualistyczno-gnostyckim, podkreślając tym samym, że wszystkie stworzenia wyszły z ręki Boga jako dobre, zło zaś, które spowodowało upadek duchów niebiańskich, pojawiło się na skutek ich pychy¹⁵.

Zdaniem Ojców Kościoła upadłe anioły posiadały naturę duchową. W wypadku niektórych z nich była ona postrzegana bardziej w sensie materialnym¹⁶.

Chociaż św. Piotr Chryzolog niewiele miejsca poświęcił w kazaniach tematyce aniołów służących Bogu, to znacznie częściej zwracał uwagę na aktywność

Le forme, la storia, le vicende di Satana e la sua universale e malefica presenza presso tutti i popoli, dall'antichità ai nostri giorni, Roma 1987; K. Witko, *Demonologia...*; R. Wiśniewski, *Szatan i jego służby. Rola diabła i demonów w łacińskiej literaturze hagiograficznej IV–V w.*, Kraków 2003; A. Żmuda, *Sposoby przeciwstawiania się złemu duchowi w ujęciu św. Jana Chryzostoma*, „Vox Patrum” 33 (2013) 59, s. 151–178; tenże, *Działanie złego ducha i walka z nim w ujęciu św. Jana Chryzostoma*, Poznań 2012; J. Pochwat, *Złe duchy — diabeł i demony na podstawie „Homilii o Księdze Psalmów” Orygenes-Hieronima*, „Vox Patrum” 33 (2013) 59, s. 129–150; N. Adkin, „Pride or Envy? Some notes on the reason the Fathers give for the devil's fall”, „Augustiniana” 34 (1984), s. 349–351. Według R. Wiśniewskiego, Ojcowie Kościoła „w zawiści diabła [widzieli] często zasadniczą przyczynę zarówno jego upadku, jak i wrogości, jaką żywi wobec ludzi”; R. Wiśniewski, *Szatan...*, s. 61. M. McHugh, *The Demonology of Saint Ambrose in Light of the Tradition*, „Wiener Studien” 91 (1978), s. 205–231.

¹² Orygenes, *Przeciw Celsusowi* VII, 69, tłum. S. Kalinkowski, Warszawa 1986, s. 381.

¹³ Tertulian, *Przeciw Marcjonowi* II.10, tłum. S. Ryzner, Warszawa 1994, s. 80.

¹⁴ E. Manganot, *Demon d'après les Peres*, w: *Dictionnaire de Theologie Catholique*, vol. IV/1, Paris 1924, koll. 339–384.

¹⁵ B. Studer, *Demone*, w: *Dizionario patristico e di antichità cristiane*, a cura di A. Di Berardino, vol. I, Casale Monferrato 1983, kol. 913.

¹⁶ E. Fergusson, *Demonology...*, s. 110.

złych duchów. Podejmując zagadnienie ich stworzenia i upadku, podkreślił, że grzech zazdrości był przyczyną ich buntu¹⁷ a w konsekwencji utraty nieba¹⁸ i strącenia do piekła¹⁹. Anioły, które zostały stworzone przez Boga jako dobre, kalając się winą, przemieniły się w diabły²⁰.

Temat ten został poruszony w jednym z kazań:

Zostaje strącony z nieba ten, który pośród niebiańskich duchów skalał się winą. [...] Oto diabeł, który wcześniej był aniołem i przebywał w niebie przed obliczem Boga, zawsze piękny i jaśniejący, podczas gdy kusił Boga, grzesząc pychą wobec spojrzenia Bożego, upadłszy na ziemię, strącony do piekieł, z anioła zmienił się w demona, ze sługi przebaczenia stał się księciem kary²¹.

Temat upadku duchów niebiańskich został poruszony również w jednej z homilii, w której biskup Rawenny podkreślił, że zazdrość tychże duchów była wynikiem poznania Bożego zamysłu wobec człowieka, przewidującego udzielenie mu nadzwyczajnych przywilejów oraz uczestnictwa w Bożej chwale. „Anioł, który był pośród pierwszych wpadł w zazdrość, że człowiek będzie posiadał wszelkie przywileje, i preferował przemienić się w diabła, aby nie widzieć człowieka pełnego chwały”²².

¹⁷ „Invidia malum vetustum, prima laves, antiquum virus, saeculorum venenum, causa finis. Haec in principio ipsum angelum eiecit et deiecit de caelo; haec de paradiso hominem principem nostrae generationis exclusit”. Sermo 4,1. SPC 1, s. 66. „Invidia caelum temptat, ibi enim diabolium fecit ex angelo...”. Sermo 172,3. SPC 3, s. 290.

¹⁸ „Invidia de caelo deiecit angelum, de paradiso exclusit hominem...”. Sermo 48,5. SPC 1, s. 336. „Sic angelus deiecitur e caelo, sic de paradiso exulatur homo...”. Sermo 42,4. SPC 1, s. 298. „Quis altius caelo? De caelo cadit, in caelestibus qui delinquit. Disperatius incurrit, qui facinua ipso iudice teste committit. Aut quam defensionem sperat, quem testimonium cognitoris accusat?”. Sermo 26,2. SPC 1, s. 200.

¹⁹ „impietatis consilium perduxit ad infera angelum de supernis, nuntium caelestis secreti in diabolium commutavit, hominem de regione vitae ad mortales habitaculi transmisit exilium, de paradisi deliciis aerumnosos saeculi pepulit ad labores...”. Sermo 44,3. SPC 1, s. 310.

²⁰ „Scandalum est quod diabolium fecit ex angelo, quod ex apostolo reddidit proditorem, quod invexit peccatum mundo, quod hominem deduxit ad mortem”. Sermo 27,5. SPC 1, s. 212; sermo 44,3. SPC 1, s. 310.

²¹ „Sic diabolus, cum esset angelus, et in caelo et coram deo semper fulgens et clarissimus versaretur, dum dei temptat aures, dum in dei superbit aspecto, lapsus ad terram, ad tartara deiectus, in diabolium mutatus ex angelo, qui erat minister veniae, factus est dux poenarum”. Sermo 26,2. SPC 1, s. 200 (tłum. B. Kochaniewicz). Na pychę jako przyczynę upadku aniołów wskazują również: św. Ambroży, św. Atanazy, św. Bazyl, św. Grzegorz z Nazjanzu, św. Jan Chryzostom. Zob. E. Mangenot, *Demon...*, koll. 356–362.

²² „Sed omnia haec, ne haberet homo, angelus, qui inter primos habebatur, invidit, maluitque in diabolium commutari, ne hominem plenum gloria sic videret”. Sermo 148,4. SPC 3, s. 154 (tłum. B. Kochaniewicz). „Daemon, mali auctor, mala promittit, non bona; occidere, non vivificare consuevit; nec vult aeternos esse homines, quos nec temporales esse permittit”. Sermo 131,7. SPC 3, s. 48.

Dlatego też upadek aniołów został określony przez Piotra Chryzologa mianem skandalu, ponieważ łączy się on z upadkiem człowieka, z pojawieniem się grzechu, a w konsekwencji z poddaniem człowieka prawu śmierci²³.

Charakterystyka demonów

Chryzolog, dokonując charakterystyki szatana, stwierdza, że ze względu na naturę jest on bytem niebiańskim, aczkolwiek po upadku jawi się jako *nequitia spiritalis*²⁴. Jest duchem nieczystym, początkiem i przyczyną wszelkiego zła na tym świecie²⁵. Ojciec Kościoła pisze:

Diabeł, który ze względu na naturę był niebiański, teraz jest duchem zła, wiekiem jest starszy niż świat, doświadczony w kąsaniu, w sztuczkach czynienia zła. Dlatego nie mówi się zły duch, lecz duch zła, ponieważ od niego pochodzi wszystko to, co jest złe²⁶.

Odnosząc się do dobroci stworzonego świata, podkreślił, że istniejące zło posiada charakter akcydentalny, ponieważ nie należy do świata stworzonego przez Boga, lecz jest wynikiem działania złego ducha. Nie można zatem przypisywać zła Stworzycielowi²⁷. Świadczą o tym następujące słowa biskupa Rawenny:

Stuchający tych słów [...] niech zrozumieją, że zło jest okolicznością akcydentalną, ale nie jest bytem stworzonym, że Bóg stworzyciel jest źródłem dobra, natomiast diabeł jest wynalazcą zła, zatem niech przypisują diabłu zło, natomiast Bogu dobra. Niech unikają zła, niech czynią dobro, ponieważ w dobru będą mieli pomoc

²³ „Scandalum est quod diabolus fecit ex angelo, quod ex apostolo reddidit proditorem, quod invexit peccatum mundo, quod hominem deduxit ad mortem”. Sermo 27,5. SPC 1, s. 212. „impietatis consilium perduxit ad inferna angelum de supernis, nuntium caelestis secreti in diabolus commutavit, hominem de regione vitae ad mortalis habitaculi transmisit exilium”. Sermo 44,3. SPC 1, s. 310.

²⁴ „Diabolus natura caelestis nuntius fuit, nunc est nequitia spiritalis, aetate maior saeculo, nocendi usu tritus, laedendi arte pertissimus. Unde non iam malus, sed malum dicitur, a quo est omne quo malum est”. Sermo 70,10. SPC 2, s. 64.

²⁵ „infamare desinant innocentiam creaturae; malum sentiant accidens, non creatum; et creatorem auctorem boni deum, diabolus inventorem mali; ac sic adscribant diabolo mala, bona deo...”. Sermo 11,2. SPC 1, s. 112.

²⁶ „Diabolus natura caelestis fuit, nunc est nequitia spiritalis, aetate maior saeculo, nocendi usu tritus, laedendi arte peritissimus. Unde non iam malus, sed malum dicitur, a quo est omne quod malum est”. Sermo 70,10. SPC 2, s. 64 (tłum. B. Kochaniewicz).

²⁷ „malum sentiant accidens, non creatum, et creatorem auctorem boni deum, diabolus inventorem mali, ac sic adscribant diabolo mala, bona deo”. Sermo 11,2. SPC 1, s. 112.

Boga, który udziela mocy temu, czym kieruje, i On sam czyni to, co przepisuje, ponieważ jak diabeł popycha do zła, tak Bóg prowadzi do dobra²⁸.

Zły duch jest twórcą, początkiem i przyczyną wszelkiego zła²⁹. Nie mogąc pogodzić się z egzystencją człowieka, dąży do pozbawienia go życia³⁰. Uderza zawsze w pryncypia dobra, poddając próbie cnoty, spieszy się, aby zniszczyć to, co jest święte, gdy tylko się pojawi³¹. Dlatego chrześcijanie winni prosić, aby Bóg, który posłał na ziemię Chrystusa, zwyciężąc diabła, wyzwolił nas od jego wpływu³².

Działanie złego ducha na człowieka

Według autorów wczesnochrześcijańskich demony są przyczyną zła fizycznego na świecie. Złe duchy są przyczyną zarazy, nieurodzaju, klęsk żywiołowych i innych nieszczęść³³. Jednakże głównym polem działania upadłych aniołów była i jest zguba człowieka³⁴. Aktywności złych duchów przypisywano nie tylko wszelkie choroby człowieka³⁵, lecz przede wszystkim olbrzymie zniszczenia w sferze moralnej. Zarówno św. Justyn, jak i Tertulian twierdzili, że złe duchy usiłują „oderwać człowieka od Boga-Stworzyciela i Chrystusa pierworodnego Syna Jego”³⁶. Dla Orygenesu dobrzy i źli aniołowie wprowadzają do ludzkiego serca dobre bądź złe myśli. Człowiek, posiadając wolną wolę, „może sprzeciwić

²⁸ „Audientes ista in deum non vadant, [...] malum sentiant accidens, non creatum; et creatorem auctori boni deum, diabolum inventorem mali; ac sic adscribant diabolo mala, bona deo; declinent mala, bona faciant, habituri in bonis auditores deum, quid at posse quod iubet, et quae praecipit facit ipse; quia sicut diabolum impellit ad mala, sic deus deducit ad bona”. Sermo 11,2. SPC 1, s. 112 (tłum. B. Kochaniewicz).

²⁹ „Sed libera nos a malo. A quo malo? A diabolo quippe, ex quo est omne malum”. Sermo 67,10. SPC 2, s. 44. „Sed libera nos a malo. Hic mali malum designat auctorem, hoc est diabolum. Petimus ergo ut munere hoc uno malis omnibus cum mali careamus auctore”. Sermo 71,10. SPC 2, s. 70.

³⁰ „Attendite quae saevitia, qui furor, quae rabies daemonum, erga humanum genus: quamvis breve tempus hominum ferre non possunt, contenti non sunt mori homines, sed vivos homines gestiunt sepelire”. Sermo 16,2. SPC 1, s. 142.

³¹ „Diabolum semper primordia boni pulsant, temptant rudimenta virtutum; sancta in ipso ortu festinat extinguere...”. Sermo 11,3. SPC 1, s. 114.

³² „Petendum nobis ergo est, ut deus nos a diabolo liberet, qui Christum terris, ut diabolum vinceret, commodavit. Clamet, clamet homo ad deum, clamet: libera nos a malo, ut a tanto malo solo Christo vincente liberemur”. Sermo 70,10. SPC 2, s. 64.

³³ Orygenes, *Przeciw Celsusowi*, I, 31, s. 57.

³⁴ Tertulian, *Apologetyk*, XXII, tłum. J. Sajdak, Poznań 1947, s. 105.

³⁵ Tamże.

³⁶ Justyn, *Apologetyka*, I, 58, tłum. A. Lisiecki, Poznań 1926, s. 67.

się złym namowom i nie popełnić grzechu, i na odwrót — gdy boska potęga zachęca nas do dobrego, możemy jej nie usłuchać — w jednym i drugim przypadku zachowując w sobie swobodę wolnej myśli³⁷.

Opisując aktywność diabła, kaznodzieja z Rawenny stwierdził, że jest on nieprzyjacielem człowieka. Nie może znieść tego, że człowiek może osiągnąć niebo, którego sam się pozbawił³⁸.

On zakłada sidła, przygotowuje upadki, wykopuje rowy, doprowadza do ruiny, podnieca ciała, kąsa dusze, podszeptuje myśli, wyzwala błędy, podtrzymuje niezgodę, wznieca niepokój tam, gdzie jest pokój, rozbija zmysły, rozdziela jedność, posiada wystarczającą przezorność w złu, ale żadnej w dobru, gwałci ludzkie zapory, poddaje próbie boskie³⁹.

Złe duchy usiłują przeszkodzić wszystkim, którzy pragną zwrócić się do Boga. „Dbają o to, aby ludzie nie znaleźli drogi do powrotu do Boga, ponieważ inaczej nie mogą osiągnąć ludzi, jeśli ci wpraw nie oderwą się od jedności z ich Stwórcą⁴⁰. Usiłują nie tylko zdeprawować człowieka, kusząc go i popychając do zła⁴¹, lecz również pragną zatraty i unicestwienia wszystkiego, co istnieje, żyje i porusza się⁴². W celu uwiarygodnienia swojej opinii kaznodzieja przywołuje scenę utonięcia stada świń w jeziorze.

Taktyka działania złego ducha opiera się na oszustwie, które doprowadza do moralnego upadku człowieka. Chce on doprowadzić człowieka do pokazu jego nikczemności, uwypuklając jego wady, nakłaniając go do rozwiązłości cielesnej.

Nasyca się zły duch, przejmując rozkosz, wystawnej zażywa biesiady, kiedy nas zbytek oszałamia, lubieżność podnieca, przepych pociąga, bodzie ambicja, rozpała gniew, pędzi szal, gryzie zazdrość, żądza rozplówienia, troski niepokoją, swar-

³⁷ Orygenes, *O Zasadach*, III, 2, 4, tłum. S. Kalinkowski, Kraków 1996, s. 282.

³⁸ „Diabolus hominem non vult habere, sed perdere. Quare? Quia ad caelum, unde ille cecidit, non vult, non fert, non patitur hominem pervenire”. Sermo 96,6. SPC 2, s. 246.

³⁹ „Ille laqueos tendit, lapsus parat, foveas fodit, altat ruinas, stimulat corpora, pungit animas, cogitationes suggerit, immitit iras, dat virtutes odio, vitia dat amori, errores serit, discordias nutrit, pacem turbat, affectus dissipat, conscindit unitatem; sapit malum satis, bonum nil; violtat humana, divina temptat”. Sermo 11,1. SPC 1, s. 112 (tłum. B. Kochaniewicz).

⁴⁰ „non enim aliter possunt homines possidere, nisi eos ab auctoris sui societate subducant”. Sermo 16,4. SPC 1, s. 144 (tłum. B. Kochaniewicz).

⁴¹ „quia sicut diabolus impellit ad mala, sic deus deducit ad bona”. Sermo 11,2. SPC 1, s. 112. „Diabolus nihil esset, si essent sollicitiores homines et cautiores. Aut quid in homine umquam praevaluit ille virtute nisi arte, nisi mendacio, insidiis, fraude, dolo, nequitia, vitiorum ministerio, furore criminum?”. Sermo 105,3. SPC 2, s. 304.

⁴² „Daemones omne quod est, agitur, movetur, vivit, ardent perdere, non habere”. Sermo 16,8. SPC 1, s. 146.

liwość dręczy, zaślepiają zyski, lichwa krępuje, wiążą weksle, pełne obarczają kiesy, dławi złoto. Kiedy umierają cnoty — żyją występki, rozkosz się pieni — ginie uczciwość, ustaje miłosierdzie — obfituje skąpstwo, panuje zamieszanie — upada porządek i karność niszczy⁴³.

Jego działanie polega również na oddalaniu ludzi od królestwa Bożego. Przez różnorodne oszustwa zasiewa niepokój, czyniąc zamieszanie w ich myślach⁴⁴. Taktyka diabelskiej aktywności polega również na pomnażaniu zła w człowieku: w jego woli, myślach, na zaszczipianiu wątpliwości, karmieniu uraz wobec innych⁴⁵.

Zły duch nie zadowala się tym, że ludzie stają się występni, lecz poddaje ich wadom, oraz potęgując ich niegodziwość⁴⁶. Nie chce, aby człowiek osiągnął niebo, którego on został pozbawiony⁴⁷.

Diabelskie oszustwo polega również na tym, że przypisuje się naturze to, co w rzeczywistości od niego pochodzi⁴⁸. Teraz wiele rzeczy na ziemi dokonuje się zgodnie z wolą diabła⁴⁹. On przekroczył prawo boskie, zastępując je ludzkimi, kłamliwymi wymysłami⁵⁰.

Zbawcze działanie Chrystusa na ziemi polegało na uwolnieniu ludzi spod wpływów złego ducha⁵¹. Kiedy jednak diabeł dowiedział się, że Chrystus przy-

⁴³ „Capit ille satietatem, voluptatem percipit, expletur epulis, quando nos luxus soluit, libido stimulat, pompa rapit, impellit ambitio, urguet ira, furor implet, succendit invidia, cupiditas inflammat, currae sollicitant, lites vexant, lucre capiunt, usurae vinciunt, chirographa ligant, praemunt saeculi, elidit aurum; quando moriuntur virtutes, vivunt vitia, voluptas effluit, honestas perit, misericordia deficit, abundat avaritia, regnat confusio, succumbit ordo, prosternitur disciplina”. Sermo 12,3. SPC 1, s. 120. Św. Piotra *Chrysologa homilia...*, s. 88.

⁴⁴ „Fratres, quamdiu diabolus vario nequitiarum genere, multimoda arte fallendi rerum faciem turbat, sensus hominum moresque confudit...”. Sermo 71,5. SPC 2, s. 68.

⁴⁵ „quando divitias ostentant, ut avaritiam serant; ut inferant superbiam, pompam proponunt; singularitatem venditant, ut quod est communionis excludant; ut iram nutriant, causas colorant; ut pietatem violent”. Sermo 16,3. SPC 1, s. 142.

⁴⁶ „facit hoc insatiata crudelitas, quae contenta non est homines criminos fieri, nisi eos vitiorum duces, criminum faciat et magistros”. Sermo 2,5. SPC 1, s. 58.

⁴⁷ „Diabolus hominem non vult habere, sed perdere. Quare? Quia ad caelum, unde ille cecidit, non vult, non fert, non patitur hominem pervenire”. Sermo 96,6. SPC 2, s. 246.

⁴⁸ „et ut quod erat diabolici operis esse crederent debilitatis humanae: deputarent pignori, adscriberent naturae, quod intulera et iniecerat hostis inclusus”. Sermo 52,2. SPC 1, s. 358.

⁴⁹ „Nunc in terra multa fiunt pro diaboli voluntate, pro saeculi nequitia...”. Sermo 70,6. SPC 2, s. 62.

⁵⁰ „Sic legem divinis et veracibus satam praeceptis humanis et mendacibus fucavit inventis...”. Sermo 96,5. SPC 2, s. 244.

⁵¹ „Ubi ergo venit fides ex auditu, auditus per verbum, nos fecit liberos daemonica servitute, daemones reddidit ex impia dominatione captivos”. Sermo 18,8. SPC 1, s. 158.

szedł na ziemię, usiłował zamknąć uszy człowieka⁵², jego usta, jego intelekt⁵³, aby ci, którzy Go zobaczyli, nadal pozostawali ślepi, a ci, którzy Go usłyszeli, pozostawali nadal głusi⁵⁴.

Szatan wobec zbawczego działania Chrystusa

Tajemnica Wcielenia była postrzegana przez Ojców Kościoła jako początek zwycięstwa Chrystusa nad złymi duchami⁵⁵. Wraz z narodzeniem Chrystusa złe duchy utraciły swoją moc⁵⁶.

W podobnym świetle Ojcowie Kościoła komentowali kuszenie Jezusa na pustyni. Zdaniem Justyna Jezus, poddając się kuszeniu, zniszczył i pokonał szatana⁵⁷. Momentem decydującego zwycięstwa odniesionego nad szatanem była śmierć Chrystusa na krzyżu. „Tymczasem przez Jezusa ukrzyżowanego, którego wszystkie czyny te właśnie symbole przepowiadały, demony mają doznać zagłady i lękać się imienia Jego”⁵⁸.

Kuszenie Jezusa na pustyni

Kaznodzieja z Rawenny w trzech kazaniach interpretuje scenę kuszenia Jezusa na pustyni⁵⁹.

Odnosząc się do doświadczenia głodu odczuwanego przez Chrystusa, wyjaśnił, że Chrystus świadomie przyjął to doświadczenie, aby diabeł miał materię do poddawania Go pokusom. Ponieważ zły duch uważał Go jedynie za człowieka, który podlegał prawu śmierci, więc nie szczędził wobec Niego swych pokus⁶⁰.

⁵² Święty Ambroży w komentarzu do ewangelii św. Łukasza nawiązuje do decyzji Ulissesza o zamykaniu uszu człowieka woskiem, by nie uległ powabnym głosom sprowadzającym na mielną, podkreślając konieczność otwarcia się na głos Chrystusa, dzięki czemu nie dozna nieszczęścia. Zob. J. Pałucki, *Doświadczenie kuszenia Jezusa...*, s. 179.

⁵³ „Antiquus refuga, ubi dominum teris repperit advenisse, obstruit aures hominis, vinxit linguam, et, obseratis humani sensus foribus, speluncae suae latebram pectus fecit et paravit humanum, aestimans quod illuc auditus verbi, virtus divini nominis non veniret”. Sermo 52,2. SPC 1, s. 356, 358.

⁵⁴ Zob. Sermo 52,2. SPC 1, s. 356.

⁵⁵ Św. Justyn, *Dialog z Żydem Tryfonem*, 78, tłum. A. Lisiecki, Poznań 1926, s. 243.

⁵⁶ Orygenes, *Przeciw Celsusowi*, I. 60, s. 77.

⁵⁷ Św. Justyn, *Dialog z Żydem Tryfonem*, 125, s. 324.

⁵⁸ Tamże, 131, s. 335.

⁵⁹ Sermones 11,12,13. SPC 1, s. 112–128.

⁶⁰ „Ergo Christus non ieiunio lassescit, non esurit fame; sed esurivit Christus, ut temptandi materiam diabolus inveniret, quia ad ieiunum non audebat accedere, qui sic ieiunantem deum, non hominem sentiebat”. Sermo 11,5. SPC 1, s. 114.

Rozważając słowa kusiciela („powiedz, aby te kamienie stały się chlebem”), kaznodzieja ujawnia ukryty szatański podstęp: ten, kto może zmienić kamienie w chleb, może zaspokoić głód na świecie⁶¹. Wobec takiego podstępu Chrystus pozostaje niewzruszony i nie dokonuje przemiany. Jak zauważył Złotosłowy kaznodzieja, cuda odnoszą się przede wszystkim do wiary tych, którzy o nie proszą, zatem winny być dokonywane dla ich zbawienia.

Ten, który przemienił wodę w wino, mógł uczynić chleb z kamieni, jednakże cuda wiary nie powinny być ukazywane potępionym; winny być czynione tym, którzy wierzą, natomiast nie powinny wobec tego, który kusi. Winny być dokonywane dla zbawienia tego, który o nie prosi, a nie dla obrazy Tego, który ich dokonuje⁶².

Słowa wypowiedziane przez złego ducha podczas pierwszego kuszenia ukazują, że diabeł traktował Chrystusa jako człowieka, pragnąc, by zakończył On post na pustyni. Pod pozorem nasycenia i zregenerowania sił zaproponował chleb, aby uderzyć w Tego, który pościł. W ten sposób próbował przerwać post Chrystusa, znając jego wartość dla rozwoju wszelkich cnót⁶³. Jednakże diabeł, poddając pokusie Zbawiciela, zaplątał się we własne sidła i padł ofiarą swojej własnej przebiegłości. W konsekwencji został przez Niego zwyciężony⁶⁴. Chrystus, będąc dla swoich wyznawców wzorem do naśladowania, pokazał, jak w walce z szatanem można odnieść zwycięstwo dzięki cierpliwości⁶⁵.

Druga pokusa złego ducha, wyrażona w słowach: „jeśli jesteś Synem Bożym, rzuć się w dół”, miała udowodnić, że dla człowieka został przewidziany upadek. Naturze ludzkiej wznoszenie się sprawia trudność, natomiast upadek przychodzi nadzwyczaj łatwo⁶⁶.

Ostatnia z propozycji złożonych przez kusiciela — ofiarowania wszystkich dóbr tego świata w zamian za akt jego adoracji („Tobie dam wszystko, jeśli

⁶¹ „Diabole, fallit te provisio tua, potest famem vertere in saturitatem, qui potest in panem lapides immutare”. Sermo 11,6. SPC 1, s. 116.

⁶² „Potest de lapidibus panes facere, qui aquas convertit in vinum. Sed signa fidei sunt praestanda non dolis; credenti danda sunt, non sunt danda temptanti; et facienda sunt ad petentis salutem, non ad facientis iniuriam”. Sermo 11,6. SPC 1, s. 116 (tłum. B. Kochaniewicz).

⁶³ „Signum panis petit, ut ieiumi tremendum sibi refugiat signum. Panem malus ingerit consolator, ut virtutem mutet, ut propositum violet ieunantis”. Sermo 13,4. SPC 1, s. 126.

⁶⁴ „Hoc non ignorans Christus diabolo se quaerenti patienter indulsit, ut inimicus laqueo suo ipse teneretur, et caperetur inde, unde capere se putabat, sicque a Christo victus cederet christianis”. Sermo 11,3. SPC 1, s. 114.

⁶⁵ Temat Chrystusa kuszzonego na pustyni przez złego ducha, jako wzoru zwycięstwa odniesionego w walce duchowej dla chrześcijanina pojawia się u św. Ambrożego. Zob. J. Pałucki, *Doświadczenie kuszenia Jezusa...*, s. 181.

⁶⁶ „Humana conditio ad accensum difficilis, facilis invenitur ad lapsum”. Sermo 12,6. SPC 1, s. 122.

upadniesz przede mną”) — jest kolejnym kłamstwem. Ponieważ, jak zauważa Chryzolog, chce ofiarować Bogu to, co należy do Boga, prosi, by był adorowany przez Tego, który winien być adorowany przez wszystkich⁶⁷. Pokusy złego ducha pozostają nieskuteczne wobec Chrystusa⁶⁸.

Chrystus uwalnia spod władzy złego ducha

Biskup Rawenny, opisując zbawczą aktywność Chrystusa, niejednokrotnie zwraca uwagę na uwalnianie ludzi z niewoli szatana. Rozważając wyrzucenie złych duchów z dwóch Gerazeńczyków, zauważył, że duchy nieczyste proszą Jezusa, aby pozwolił im wejść w stado pasących się świń, po to, aby objawić, jak wielka była liczba demonów, z którymi musieli zmagać się opętani⁶⁹.

Reakcja innego opętanego, który na widok Jezusa „począł się tarzać po ziemi”, została zinterpretowana jako objawienie cierpienia złego ducha, przez cierpienie cielesne człowieka, będąc jednocześnie sądem dokonanym przez Zbawiciela i ukaraniem diabła⁷⁰.

Niezwykle interesującą interpretację uwolnienia młodego człowieka spod władzy szatana zawiera kazanie 51. Piotr Chryzolog, analizując pytania zadane przez Chrystusa ojcu młodzieńca, zauważył, że Jezus objawił w ten sposób nie tylko czas trwania tego zniewolenia, ale również zwrócił uwagę na to, że ojciec przeznaczył własne dziecko na służbę złego ducha i dlatego zawładnął on dzieckiem. Paradoksalne jest to, iż ów młody człowiek zostaje uwolniony spod władzy złego ducha dzięki wierze ojca, który wcześniej, z powodu niewierności, spowodował, że jego dziecko zostało opętane⁷¹.

⁶⁷ „Tu dominum deum tuum illum, cui genuflectunt omnia, non solum caelestium et terrestrium, sed etiam infernorum, adorabis. Adorabis ergo tu in inferno stridens et eiulans eum, quem ad te adorandum modo temerarius desertor invitas”. Sermo 13,6. SPC 1, s. 128.

⁶⁸ „Diabole, tibi ut quid signa, cui nil subvenit ad salutem, cui totum restat ad poenam, cui et ipsa signa proficiunt ad ruinam. Sed accipe responsum, ut te intellegas et subiciaris auctori”. Sermo 11,6. SPC 1, s. 116.

⁶⁹ „Grex in gregem mittitur, ut prodatur daemonum multitudo, ut appareat hoc duos portasse homines, quod numerositas non valuit sufferre porcorum”. Sermo 16,7. SPC 1, s. 146.

⁷⁰ „Voluebatur homo, sed diabolus torquebatur; invasum vexabat cura, sed invasorem maiestas iudicis arguebat: sistebatur captus, sed puniebatur hostis; diaboli poena cruciatu humanicorporis apparebat”. Sermo 51,4. SPC 1, s. 352.

⁷¹ „Denique interrogatione tali tempus aperit, aetatem pandit, revolvit infantiam, ut tanti mali causa non tangat sobolem, sed parentem, qui a deo sibi datum pignus ad diaboli gratiam, daemonum retulit ad honorem (...). Sed replentur daemone parvuli, quando a parentibus suis offeruntur diabolo, daemonum ducuntur ad curam. Denique patris fide solvitur, quem patris infidelitas inligarat”. Sermo 51,5. SPC 1, s. 352.

Chrześcijanin wobec działania złego ducha

Biskup Rawenny w swoim nauczaniu podkreśla, że diabeł jest autorem śmierci, zazdrosnym o śmierć ludzi⁷². Jest przyczyną wszelkiego zła i odwiecznym nieprzyjacielem człowieka⁷³. Dlatego Chryzolog zachęca wiernych do przeciwstawiania się złym duchom za sprawą walki z własnymi wadami i słabościami⁷⁴. Uważa, że chociaż należy wystrzegać się demonów, to jednak nie należy się ich obawiać, ponieważ moc Chrystusa sprawia, że na dźwięk Jego imienia złe duchy uciekają⁷⁵.

Złotosłowy kaznodzieja wielokrotnie przypomina, że chrześcijanie należą do Chrystusa, któremu zależy na tym, aby nie stali się niewolnikami diabła. Stąd wyznawcy Chrystusa nie powinni się obawiać złego ducha, skoro objawiła się cała potęga i moc Zbawiciela⁷⁶.

Przypominając o działaniu złego ducha, biskup Rawenny daje swoim wiernym praktyczne pouczenia. Zaznacza, że aby być wolnym od wpływów szatana, należy się modlić⁷⁷. Diabeł bowiem jest bezradny wobec tych, którzy modlą się i poszczą⁷⁸. Zachęca również do ostrożności, czujności i umiarkowania. Tych, którzy zachowują taką postawę, diabeł nie potrafi uwieść swoimi atakami⁷⁹. Zdaniem Złotosłowego diabeł nie odnosiłby takich zwycięstw, gdyby ludzie byli bardziej roztropni. Nie jest bowiem w stanie pokonać człowieka inaczej jak tylko

⁷² „Auctor mortis mortis incubat mansionem; et humanae necis avidus, quos crudelitate sua occidere non potest...”. Sermo 17,1. SPC 1, s. 148.

⁷³ „Diabolus mali auctor, nequitiae origo, rerum hostis, secundi hominis semper inimicus”. Sermo 11,1. SPC 1, s. 112.

⁷⁴ „Constituti in campo saeculi pugnamus cum diabolo, cum vitiis sustinemus”. Sermo 14,1. SPC 1, s. 130.

⁷⁵ „simulque monstrat quam sit Christui potentia singularis, quod nomine solo Christi fugatur omnis daemonum multitudo”. Sermo 16,3. SPC 1, s. 144.

⁷⁶ „Ego sum, inquit, via, ut ad viam per viam, ad deum per deum veneientibus obsistere vis daemonum non valeret”. Sermo 16,3. SPC 1, s. 144.

⁷⁷ „Sed libera nos a malo. A quo malo? A diabolo quippe, ex quo est omne malum. Rogamus nos liberati a malo, quia malo qui non caruerit frui non potest bono”. Sermo 67,10. SPC 2, s. 44.

⁷⁸ „Quantum enim crapulatis dominatur et ebriis, orantes timet tantum, tantum refugit ille ieiunos...”. Sermo 13,3. SPC 1, s. 126. Św. Ambroży jako środki do walki duchowej wymienia sakrament, samotność i post. Zob. J. Pałucki, *Doświadczenie kuszenia Jezusa...*, s. 180. Św. Jan Chryzostom obok praktyk pokutnych modlitwy i postu jako środków walki ze złymi duchami wymienia również jałmużnę. Akcent kładzie jednak na sakramenty Chrztu oraz Eucharystii. Zob. A. Żmuda, *Sposoby przeciwstawiania się...*

⁷⁹ „Certe ne nos armatos taliter publico conflictu provocare audeat, dolis adpetere non praesumat, animus in caelesti specula perseveret, ut diaboli fraudelentas, ut occultas carnis deprimat et declinet insidias”. Sermo 12,2. SPC 1, s. 118.

przez kłamstwo, podstęp, niegodziwość czy ludzkie wady i emocje. Dlatego diabeł sprzyja złym, a unika ludzi dobrej woli⁸⁰.

W sposób szczególny Chryzolog akcentuje rolę postu. Zachęca wiernych, aby nie ulegali swoim wadom, lecz by je poskramiali przez post. W zmaganiu się z własnymi słabościami nie są osamotnieni, gdyż walczy z nimi Chrystus, dzięki któremu jest możliwe odniesienie zwycięstwa nad złym duchem⁸¹. Kiedy chrześcijanie poszczą, diabeł jest głodny, gdyż zawsze syci się ludzkimi upadkami.

On to pożywanie pokarmu zamienia w obżarstwo, napój nasz na pijaństwo obraca, by odjąć nam ducha trzeźwość, a ciało nasze zbrukać błotem, ciało, to mieszkanie umysłu i duszy przybytek, mur ducha osłaniający, szkołę cnót i świątynię Boga przemienić na siedlisko zbrodni, widowiskiem uczynić występków i sprośnych rozkoszy teatrem. Nasyca się zły duch, przejmuje rozkoszą, wystawnej zażywa biesiady, kiedy nas zbytek oszałamia, lubieżność podnieca, przepych pociąga, bodzie ambicja, rozpala gniew, pędzi szała, gryzie zazdrość, żądza rozplomienia, troski niepokoją, swarliwość dręczy, zaślepiają zyski, lichwa krępuje, wiąże weksle, pełne obarczają kiesy, dławi złoto⁸².

Ponieważ wobec tylu przejawów zła żaden ze śmiertelników nie jest w stanie przeciwstawić się własną mocą, więc aby je pokonać, Bóg przyszedł na świat. On jest jedynym Zwycięzcą, który ustanowił okres czterdziestu dni postu jako czas duchowej walki⁸³.

⁸⁰ „Diabolus nihil esset, si essent sollicitiores homines et cautiores. Aut quid in homine umquam praevaluit ille virtute nisi arte, nisi mendacio, insidiis, fraude, dolo, nequitia, vitiorum ministerio, furore criminum? Ille voluntates hominum semper explorat, et bonas quidem voluntates refugit...”. Sermo 105,3. SPC 2, s. 304.

⁸¹ „Sed sumat arma ieiunii, criminum propellat impetus, prosternat castra vitiorum, et de ipso auctore mali sumat Christo dimicante victoriam”. Sermo 11,2. SPC 1, s. 112.

⁸² „Ille cibum nostrum deducit in crapulam, potum nostrum in ebrietatem diffundit, ut mentem faciat amentem, carnem luteam reddat; corpus, mentis domicilium, animae vas, murum spiritus, virtutum scholam, dei templum, in scenam criminum, in vitiorum pompam, voluptatem redigat in theatrum. Capit ille satietatem, voluptatem percipit, expletur epulis, quando nos luxur soluit, libido stimulat, pompa rapit, impellit ambitio, urget ira, furor implet, succendit invidia, cupiditas inflammat, curae sollicitant, lites vexant, lucra capiunt, usurae vinciunt, chirographa ligant, praemunt sacculi, elidit aurum”. Sermo 12,3. SPC 1, s. 118, 120. Św. Piotra *Chryzologa homilia...*, s. 88.

⁸³ „Quadragesimae statuens in procinctu, ut quattuor decadae ieiunii quadraturam mundi totam muro inexplugnabili communirent”. Sermo 12,3. SPC 1, s. 120.

Zakończenie

Charakteryzując naukę o złych duchach obecną w homiliach św. Piotra Chryzologa, należy podkreślić, że biskup Rawenny, przeciwstawiając się dualizmowi manichejczyków, podkreśla, iż diabeł został stworzony przez Boga jako byt dobry, a jego upadek był wynikiem jego własnej pychy. Upadek ten nie spowodował utraty jego natury, gdyż pozostaje nadal aniołem. Zło, mimo że pochodzi od diabła, ma charakter akcydentalny.

Kolejną charakterystyką demonologii Chryzologa jest jej wymiar soteriologiczny. Biskup Rawenny podkreśla zwycięstwo Chrystusa odniesione nad złymi duchami, które wzbudza w Jego wyznawcach nadzieję odniesienia zwycięstwa w duchowej walce.

Trzecią i najważniejszą cechą nauki o złych duchach Złotosłowego kaznodziei jest aspekt ascetyczno-moralny, który rozwijany w jego kazaniach ukazuje życie chrześcijańskie jako walkę duchową; nie tylko ze złym duchem, ale również z własnymi grzechami i wadami. Pasterz troszczący się o wspólnotę chrześcijan w Rawennie jako pomoc w tej walce proponuje post i modlitwę.

Reasumując, należy stwierdzić, że nauka o złych duchach biskupa Rawenny nie odznacza się szczególną oryginalnością ani wyrazistością. Przedstawia kwestie, które pojawiały się już w pismach wcześniejszych autorów antyku chrześcijańskiego.

Demonology in the *Sermons* of St. Peter Chrysologus

Summary

The article presents the role of evil spirits in the history of salvation according to Saint Peter Chrysologus. This argument has not been examined so far though it is to be found in many homilies of the Bishop of Ravenna. His sermons explain the reason for the fall of the angels created by God as wonderful heavenly beings. They explain the devil's role in temptation, indicating the cause of evil to the world. The preacher emphasizes the victory of Christ over Satan and points to him as a source of hope for Christians in their spiritual struggle, in which practice of prayer and fasting are helpful.

Keywords

St. Peter Chrysologus, *Sermons*, demonology, angels, fall, temptation

Słowa kluczowe

św. Piotr Chryzolog, *Kazania*, demonologia, aniołowie, upadek, kuszenie

Bibliografia

Piotr Chryzolog:

- Homilia na Objawienie Pańskie*, tłum. W. Kania [w:] *Źródło wody żywej*, (Głos Tradycji 8), Tarnów 1983, s. 8–13.
- Homilia na Zmartwychwstanie Pańskie*, tłum. W. Kania [w:] *Źródło wody żywej*, (Głos Tradycji 8), Tarnów 1983, s. 24–29.
- Homilia na III niedzielę po Zielonych Świątach*, tłum. S.K., „Homiletyka” 16 (1913) 30, s. 254–256.
- Homilia na VIII niedzielę po Zielonych Świątkach*, tłum. S.K., „Homiletyka” 16 (1913) 30, s. 334–339.
- Homilia o Apostolskim Symbolu wiary (VII)*, tłum. W. Kania [w:] *Źródło wody żywej*, (Głos Tradycji 8), Tarnów 1983, s. 30–40.
- Homilia o bogaczu i Łazarzu*, tłum. J.R., „Homiletyka” 4 (1901) 6, s. 206–210.
- Homilia o Narodzeniu Chrystusa, o świętym Józefie oblubieńcu i o Maryi Oblubienicy*, tłum. W. Kania [w:] *Ojcowie Kościoła łacińscy. Teksty o Matce Bożej*, t. 2, red. S.C. Napiórkowski, Niepokalanów 1981, s. 145–148.
- Homilia o uciszeniu burzy na morzu*, tłum. W. Kania [w:] *Źródło wody żywej*, (Głos Tradycji 8), Tarnów 1983, s. 13–17.
- Homilia z okazji konsekracji biskupiej*, tłum. W. Kania [w:] *Źródło wody żywej*, (Głos Tradycji 8), Tarnów 1983, s. 29–30.
- Katecheza o Modlitwie Pańskiej*, tłum. W. Kania [w:] *Źródło wody żywej*, (Głos Tradycji 8), Tarnów 1983, s. 18–23.
- Mowa I o Modlitwie Pańskiej*, tłum. M. Starowieyski, „W drodze” 11 (1984), s. 101–103.
- Nauka na IV niedzielę Adwentu o kazaniu pokutnym Jana Chrzciciela*, „Homiletyka” 16 (1913) 31, s. 289–293.
- Nauka na ostatnią niedzielę po Zielonych Świątach o śmierci i ciała zmartwychwstaniu*, „Homiletyka” 16 (1913) 31, s. 195–199.
- Na Zwiastowanie Najświętszej Maryi Panny homilie 1–4*, tłum. W. Kania [w:] *Ojcowie Kościoła łacińscy. Teksty o Matce Bożej*, t. 2, red. S.C. Napiórkowski, Niepokalanów 1981, s. 129–142.
- O Symbolu kazania 1–7*, tłum. W. Gładyszewski [w:] *Symbol Apostolski w nauczaniu Ojców Kościoła*. Kraków 2010, s. 126–177.
- O Wcieleniu Chrystusa*, tłum. W. Kania [w:] *Ojcowie Kościoła łacińscy. Teksty o Matce Bożej*, t. 2, red. S.C. Napiórkowski, Niepokalanów 1981, s. 143–144.
- Père Crisolég, *Sermons*, ed. A. Olivar, J. Fabregas, I. Baque, (= Escriptors Cristians), vol. I–IV (sermons 1–124); Barcelona 1985, 1987, 1990, 1994.
- Petrus Chrysologus, *Sancti Petri Chrysologi Collectio sermonum a Felice Episcopo parata, sermonibus extravagantibus adiectis*, ed. A. Olivar [w:] *Corpus Christianorum. Series Latina*, vol. XXIV, XXIVA, XXIVB, Tournholt 1975, 1981, 1982.

San Pietro Crisologo, *Sermoni*, ed. A. Olivar, G. Banterle, R. Benericetti, G. Biffi, G. Scime, C. Truzzi, (= Opere di San Pietro Crisologo. Scrittori dell'Area Sant'ambrosiana), vol. I–III, Biblioteca Ambrosiana–Citta Nuova Editrice, Milano–Roma 1996–1997.

Św. *Piotra Chryzologa homilia o poście czterdziestodniowym*, tłum. T. Karyłowski, „Wiera i Życie” 5 (1925), s. 88–90.

Źródła

Justyn, *Apologia*, tłum. A. Lisiecki, Poznań 1926.

Justyn, *Dialog z Żydem Tryfonem*, tłum. A. Lisiecki, Poznań 1926.

Orygenes, *O Zasadach*, tłum. S. Kalinkowski, Kraków 1996.

Orygenes, *Przeciw Celsusowi*, tłum. S. Kalinkowski, Warszawa 1986.

Tertulian, *Apologetyk*, tłum. J. Sajdak, Poznań 1947.

Tertulian, *Przeciw Marcjonowi*, tłum. S. Ryzner, Warszawa 1994.

Literatura

Adkin N., „*Pride or Envy? Some notes on the reason the Fathers give for the devil's fall*”, „Augustiniana” 34 (1984), s. 349–351.

Benericetti R., *La cristologia di s. Pier Crisologo*, Dissertatio ad Doctoratum in Facultate Pontificiae Universitatis Gregorianae. Typis Pontificiae Universitatis Gregorianae, Roma 1995.

Ferguson E., *Demonology of the Early Christian World*, New York 1984.

Kasprzak D., *Duszpasterze V wieku. Studium porównawcze myśli pasterskiej św. Piotra Chryzologa i Salwiana z Marsylii*, Kraków 2008.

Kochaniewicz B., *La Vergine Maria nei sermoni di san Pietro Crisologo*, Roma 1998.

Kochaniewicz B., *Rola aniołów w historii zbawienia w ujęciu św. Piotra Chryzologa*, „Studia Koszalińsko-Koło-brzeskie” 24 (2017), s. 115–126.

Mangenot E., *Demon d'après les Pères* [w:] *Dictionnaire de Théologie Catholique*, vol. IV/1, Paris 1924, koll. 339–384.

McHugh M., *The Demonology of Saint Ambrose in Light of the Tradition*, „Wiener Studien” 91 (1978), s. 205–231.

Misiarczyk L., *Egzorcyzmy w Kościele starożytnym od I do III wieku*, Warszawa 2015.

Nocoń A., *Władza złych duchów nad człowiekiem według Jana Kasjana*, „Vox Patrum” 33 (2013) 59, s. 197–208.

Nola A., *Il diavolo. Le forme, la storia, le vicende di Satana e la sua universale e malefica presenza presso tutti i popoli, dall'antichità ai nostri giorni*, Roma 1987.

Paczkowski S.M., *Dobry Pasterz i jego owce w przepowiadaniu Piotra Chryzologa*, „Quaestiones Selectae” 13 (2006), s. 117–139.

Paganotto E., *L'apporto dei sermoni di san Pier Crisologo alla storia della cura pastorale di Ravenna nel secolo V*, Dissertatio ad Lauream. Pontificia Universitas Gregoriana. Facultas Historiae Ecclesiasticae, Roma 1969.

- Pałucki J., *Doświadczenie kuszenia Jezusa na pustyni szkołą chrześcijańskiego doskonalenia na podstawie komentarza św. Ambrożego do Ewangelii według św. Łukasza*, „Vox Patrum” 33 (2013) 59, s. 179–196.
- Pochwat J., *Złe duchy — diabeł i demony na podstawie Homilii o Księdze Psalmów Orygenes-Hieronima*, „Vox Patrum” 33 (2013) 59, s. 129–150.
- Russel J.B., *Satan. The Early Christian Tradition*, New York 1981.
- Scime G., *L'esegesi di san Pietro Crisologo*, Dissertatio ad Lauream Univ. Lateranense, Roma 1992.
- Sottocornola F., *L'anno liturgico nei sermoni di Pietro Crisologo. Ricerca storico-critica sulla liturgia di Ravenna antica*, Cesena 1973.
- Studer B., *Demone [w:] Dizionario Patristico e di Antichità Cristiane*, a cura di A. Di Berardino, vol. I, Casale Monferrato 1983, s. 910–918.
- Terka M., *Opętanie i egzorcyzmy w apologetyce wczesnochrześcijańskiej II i III wieku*, „Vox Patrum” 33 (2013) 59, s. 87–111.
- Wiśniewski R., *Szatan i jego słudzy. Rola diabła i demonów w łacińskiej literaturze hagiograficznej IV–V w.*, Kraków 2003.
- Witko K., *Demonologia w nauce Ojców Kościoła: Ogólny zarys stanu badań problematyki i jej główne kierunki [w:] Demonologia w nauce Ojców Kościoła*, red. H. Pietras, (Źródła Myśli Teologicznej 17), Kraków 2000, s. 9–22.
- Żmuda A., *Działanie złego ducha i walka z nim w ujęciu św. Jana Chryzostoma*, Poznań 2012.
- Żmuda A., *Sposoby przeciwstawiania się złemu duchowi w ujęciu św. Jana Chryzostoma*, „Vox Patrum” 33 (2013) 59, s. 151–178.